

DAGENS FRÅGOR

Vänskapen och hatet

I en fransk tidskrift, som specialiserat sig på att kritiskt granska general de Gaulle, läste man nyligen en historia från ett franskt regerings-sammanträde. Utrikesministern var föredragande, och han använde om ett annat land uttrycket »en vän till Frankrike». Generalen avbröt: »Herr minister, ett land som Frankrike har inga vänner».

Med denna lilla historia är i själva verket generalens syn på Frankrikes utrikespolitiska handlande mycket väl belyst. Han för kabinettspolitik enligt ett mönster som daterar sig ett antal århundranden tillbaka. På Ludvig XIV:s tid bedömdes förhållandet mellan stater efter den makt som de kunde sätta bakom orden. Ingen känslomhet förekom när man slöt ett fördrag, utan hänsyn togs endast till nyttan av en allians. Om nyttan föreföll att bli större på annat håll, slöt man ett annat fördrag. Formerna förändrades med åren, men innehållet i den sortens politik är oföränderligt detsamma. Ännu så sent som 1963 överenskom Frankrike och Västtyskland att de regelbundet skulle konsultera varandra i utrikespolitiska frågor. På hösten 1965 reste den franske utrikesministern till Moskva för att förtroligt förhandla med Sovjetunionen, som är Västtysklands uttalade motståndare. Förhandlingarna leder kanske till ett nyttigt resultat, fastän det är svårt att förstå vilket, men tillvägagångssättet är knappast vänligt. »Frankrike har inga vänner.»

Möjligt är, att man i den högre diplomatiska skolan måste skilja mellan Frankrike och fransmännen. Om några har just franska folket fått pröva vad det är att ha vänner. Den anglosachsiska attityden till högtidliga fördrag är väl inte så olika den franska, men ingångna överenskommelser brukar honoreras. Går man igenom litteraturen, memoarer och romaner från 1914 märker man med vilken känsla av lättnad som gemene man mottog meddelandet, att England inte svek sin förbindelse till Frankrike. Det var förmodligen sista gången engelsmännen gick i krig med en romantisk föreställning både om sina skyldigheter och om hur kriget skulle utveckla sig. Man lärde snart annat. Under andra världskriget kom trots detta Storbritannien och USA till Frankrikes hjälp. Den gemensamma faran var då uppenbar, men därtill kom att det franska folket, men inte dess politiska ledning, betraktades som vänner i nöd. Detta var en av Frankrikes stora tillgångar.

Det har sagts förr och tål att upprepas, att det kan bli till en tragedi för hela Europa, om Frankrikes statsledning genom sin inställning först till Storbritannien och nu till USA tär för mycket på det kapitalet. Av någon anledning syns general de Gaulle föreställa sig att fransk kultur är så mycket högre än anglosachsisk och att franskt försvar, särskilt dess kärnvapenstyrka, är tillräckligt för att skydda Västeuropa. Båda föreställningarna är diskutabla. Fransk kultur

skulle stagnera, om den inte ständigt konfronterades med utvecklingen på annat håll. Detta vet man mer än väl inom fransk forskning, och ett klagomål mot denna från franska akademiska purister är just att naturvetenskapsmän i Frankrike börjat publicera på engelska! Och vad beträffar Europas försvar är det givetvis ingen som tror, att Västeuropa för närvarande skulle kunna försvaras mot Sovjetunionen om USA:s styrkor skulle hållas borta.

Just styrkan och resurserna hos USA och dess otvivelaktiga dominans har varit en av de underliggande orsakerna till den våg av antiamerikanism som funnits, öppen eller latent, efter kriget. Den aktiva antikommunismen i USA, och sådana avarter som McCarthyismen, har gjort sitt till. För närvarande kan man också i Sverige konstatera en ökad antiamerikansk propaganda. I den mån den består i medvetet misstänkliggörande är den ohederlig: alla amerikaner är inte sheffer i Alabama. Aldrig har denna propaganda trätt så i dagen som i samband med statsministerns resa till USA i november. Det vore enfaldigt att tro, att regeringsorganet Stockholms-Tidningen oavsiktligt skulle ha råkat publicera artikeln »Varför vi hatar USA» samma dag som herr Erlander reste. Den var menad som en spark åt honom, och det må sedan vara en intern fråga, om sparken utdelades av tidningens politiska ledning eller av dess s. k. kulturredaktion.

Det vore också enfaldigt att tro något annat än att den som »hatar» USA inte »älskar» ett annat land — vilket, kan man överlåta åt läsaren att gissa. Därmed är författarens position bestämd. För oss andra är det riktigt att konstatera, att det fortfarande finns plats för vänskap mellan nationer, utan kärlek och utan hat. Vänner

emellan är det ingenting som hindrar kritik, men dem emellan lär man sig också att taga hänsyn.

Sverige och Sydafrika

Sedan länge har den svenska allmänheten reagerat starkt mot den boernationalistiska regimens apartheidpolitik i Sydafrika. En motsvarande attityd finns också till de kommunistiska diktaturerna. Men även om apartheid eller diktatur ter sig fränstötande för ett land som Sverige med gamla traditioner ifråga om folkstyre och demokrati, har vår utrikespolitik likväl präglats av stor försiktighet i de utrikespolitiska relationerna. Det har varit nödvändigt att utgå från verkligheten sådan den faktiskt är beskaffad. Regeringen har utan tvivel kunnat räkna på en i det närmaste fullständig uppslutning kring en politik, som syftat till att undvika att Sveriges förhållande till något annat land allvarligt skadas.

Enigheten tycks dock vara bruten nu — åtminstone temporärt — sedan Sverige i FN:s politiska utskott genom att rösta för en afro-asiatisk resolution, vilken stämplar Sydafrika som ett hot mot freden enligt FN-stadgans kap. VII, anslutit sig till den demonstrationspolitik, som med sådan förkärlek omhuldas av just de afro-asiatiska länderna. Högerpartiets 1:e vice ordförande Gösta Bohman gav i riksdagsdebatten ett välgörande klart besked om att högerpartiet i vart fall icke är berett att medverka till en omläggning av vårt lands utrikespolitik.

Saken blir inte bättre av agerandet före omröstningen. Att svänga från en ståndpunkt till en annan kan knappast skapa förtroende. Naturligtvis har Danmark och särskilt utrikesminister Hækkerup en dryg skuld i vad som

passerat. Det har antytts, att Danmarks önskan om stöd från de afroasiatiska länderna för en plats i säkerhetsrådet skulle vara den främsta drivkraften bakom förhandsdeklarationen, att man var beredd att gå mycket långt i tillmötesgående mot det afroasiatiska blocket, och säkert är att hr Hækkerup har vittsyftande utrikespolitiska ambitioner. Irritationen från de övriga nordiska ländernas sida över att konsultationer på vanligt sätt ej förekommit dem emellan är helt förståelig, och att sedan även Sverige svängde om torde särskilt i Norge ha väckt en stark olust — i Norge har man ju dessutom haft anledning att bekymra sig över president Kekkonens senaste utspel.

Det är vidare uppenbart, att det svenska ställningstagandet kan få konsekvenser som allvarligt berör vår neutralitet. Om ett land hotar freden med vapenmakt, kan enligt kap. VII i FN-stadgan tvångs- och våldsåtgärder tillgripas. Teoretiskt skulle alltså Sverige löpa risk att dras in i omfattande sanktioner, t. o. m. militära. I praktiken kommer detta givetvis ej att ske, eftersom västmakterna i säkerhetsrådet inte kommer att tillåta sådana aktioner — Storbritanniens ekonomi skulle t. ex. helt enkelt inte kunna uthärda en brytning med Sydafrika. Det föreföll som om utrikesministern kände sig lättad vid detta konstaterande. Därmed framstår den svenska regeringens agerande som ett föga hedervärdt dubbelspel. Men inte heller FN gagnas av att Sverige bidrar till ställningstaganden, som ställer generalförsamlingen och säkerhetsrådet mot varandra. Därigenom försvagas världsförbundet och riskerar att till slut drabbas av samma öde som Nationernas förbund.

Hur skall då Sydafrikaproblemet kunna lösas? Ja, i vart fall inte genom våldsåtgärder av det slag som före-

språkas på vänsterhåll. Det får väl främst uppfattas som uttryck för en naiv ansvarslöshet, då företrädare för den socialdemokratiska ungdomen föreslår att Sverige skall sätta vapen i händerna på Sydafrikas svarta befolkning.

Detsamma gäller bojkottaktioner av olika slag. Den köpbojkott, som man genom välorganiserade kampanjer propagerat för i Sverige, har självfallet inte påverkat Sydafrikas ekonomi, som aldrig varit starkare än nu, utan endast uppammat fientlighet mot vårt land. Därtill kommer naturligtvis det helt orimliga i att »tredje man» drabbas, dvs. alla som har intresse av export eller import i sammanhanget. Det är absurt att överhuvudtaget tänka sig, att privatpersoner eller företag skall tvingas driva någon speciell sorts utrikespolitik. Och att av politiska skäl försvåra handelsutbytet mellan länderna, måste innebära ett steg tillbaka i utvecklingen. Eller som Högers Ungdomsförbund har uttryckt det programmatiskt: de handelspolitiska barriärer som rivits ned får inte ersättas av politiska.

Det är förvisso inhumant och strider mot alla de principer, som vi i västerlandet har lärt oss att sätta högt, att önska en våldsam och blodig lösning av Sydafrikaproblemet. Varje antydning av tvång eller våld har hittills endast resulterat i en uppslutning bland de vita i Sydafrika kring Verwoerds politik. Sydafrikanerna blir mindre benägna att lyssna till opinionen utifrån — den uppfattas som å priori illvillig — och de förskansar sig i stället i den starka förvissningen att de för överskådlig tid har resurser nog att avvärja varje hot. Man kan dessutom tänka sig vilken effekt det skulle få, om ekonomiska sanktioner tillämpades mot Sydafrika. De första som drabbades skulle bli de miljontals utländska afrikanska arbetare, vilka i

likhet med vad som skett i Rhodesia skulle sändas tillbaka till sina hemländer och därmed försätta dessa i en utomordenligt svår situation. Det glöms gärna bort i debatten, att levnadsstandarden bland de svarta i Sydafrika trots allt är den högsta i Afrika söder om ekvatorn. För gemene man skulle ekonomiska sanktioner kunna leda till katastrofala förhållanden, trots att sanktionerna aldrig skulle kunna bli allmänna och därför måste bli utan politiskt avgörande effekt. Hittills har aldrig någon regim bringats på fall genom sanktioner eller hot om sådana. Man vill också gärna ställa frågan, om de som nu ropar på kraftåtgärder mot Sydafrika, ekonomiska eller militära, också är beredda att förespråka sådana mot andra förtryckarregimer — just förtrycket menar man ju skall motivera aktivism. Var finns kraven på bojkott eller sanktioner mot den värsta av de kommunistiska diktaturerna, Östtyskland? Skall man helt glömma bort Kinas förtryck av Tibet? Eller ockupationen av Baltikum?

Som Sv.T. tidigare påpekat i en ledare (2/64), torde det endast finnas en realistisk lösning av Sydafrikaproblemet på kort sikt och på lång, nämligen en delning av landet i en vit och en svart del. En sådan delning skulle naturligtvis bli synnerligen komplicerad — inte minst vad gäller befolkningsomflyttningarna — men är ändå genomförbar. Den förutsätter en FN-insats och en u-hjälp till den svarta staten av ett format, som vi hittills inte ens kunnat föreställa oss. Någon annan lösning, som praktiskt skulle kunna genomföras, finns knappast.

Regeringens handlande är beklagligt. Det har lett till oenighet om utrikespolitiken inte bara mellan de nordiska länderna utan också inom Sverige. Att driva en aktivistisk utrikespolitik av inrikespolitiska skäl, kan lätt

få oanade konsekvenser. Och, som hr Bohman uttryckte det i riksdagsdebatten: »Den svenska opinionen är kanske inte heller så klar och entydig i denna fråga som man har velat göra gällande. Den utrikespolitiska debatten kännetecknas av en brist på balans och av en ensidighet, som ofta stör. I skuggan av en så inflammerad debatt uppkommer också lätt åsikts tvång.»

Allt talar för att den svenska Sydafrikadebatten skulle gagnas av en avkyllning och en större portion hänsynstagande till den krassa verkligheten. Det skulle sannolikt bli till större hjälp för den rättslösa svarta befolkningen än en innehållslös demonstrationspolitik, som inte stärker Sveriges anseende i världen.

Ett steg tillbaka i Sovjet

På Högsta Sovjets sista oktobersession antogs beslut om ändring av det nuvarande systemet i industriförvaltningen. Detta beslut kommer att väga tungt i Sovjets framtida ekonomiska utveckling.

Chrustjovs stora reform 1957 innefattade likvidering av cirka 30 branschministerier, vilkas funktioner ersattes av ett territoriellt självstyrelsesystem gällande all sorts industri utom den tunga och rustningsindustrin. Parollen för reformen var decentralisering av industriförvaltningen. Tjänstemän, experter och tekniker från dessa 30 branschministerier spreds ut över 105 distrikt i hela landet (senare reducerade till 47), där industrin förvaltdes av lokala ekonomiska råd, s. k. sov-narchoser. 1963 fick hela nätet av sov-narchoser en ny överbyggnad i form av ett centralekonomiskt råd i Moskva, Sovnarchos SSSR. Detta lydte under Högsta Ekonomiska Sovjet, var utrus-

tat med diktatoriska befogenheter och hade vetorätt mot alla beslut av andra statliga organ. Samtidigt lydde under Högsta Ekonomiska Sovjet Gosplan (centralplaneringsorganet) och Byggnationsnämnden. På så sätt har Gosplan fungerat som ett med Sovnarchos SSSR jämställt organ. I denna struktur låg grunden till en begränsning av Gosplans makt, vilket betydde försvagning av centralplaneringsdogmen. En ekonomisk plan kungjord av Gosplan var en lag, utrustad med sanktioner mot sådana som bröt den. Chrustjovs reform 1957 försvagade Gosplans lagstiftande makt och skapade möjligheter för uppbyggande av industriföretag, som bara på vissa punkter var underordnade Gosplan. De var indirekt beskyddade och kontrollerade av Högsta Ekonomiska Sovjet.

Denna Chrustjovsreform stötte på en våldsamt opposition mest av doktrinära skäl. Den ansågs utgöra en kränkning av centralplaneringsdogmen, vilken enligt Marx och Lenin utgör stötspelaren för Sovjets ekonomi. Meningsskiljaktigheterna kring denna reform var en av orsakerna till den stora partikrisen 1957, då den s.k. partifientliga gruppen med Molotov och Malenkov i spetsen eliminerades. Man visste dock redan då, att denna grupp var representativ för en betydande del av partiapparaten, främst äldre anhängare till den ortodoxa kommunistläran samt partiteoretiker och ideologer.

Högsta Sovjets oktoberbeslut upphäver Chrustjovsreformen av 1957 återupprättar mutatis mutandistillståndet från tiden före 1957. Alla territoriella sovnarchoser, den centrala Sovnarchos SSSR och topporganet Högsta Ekonomiska Sovjet har avskaffats. Alla sorters teknokrater, som bemannade dessa institutioner skall återkomma till Moskva och införlivas med de cirka

30 återupprättade branschministerierna vid centralregeringen.

Sovnarchos SSSR:s och Högsta Ekonomiska Sovjets funktioner har återövertagits av Gosplan, som på så sätt åter blivit a och o vad beträffar planering och kontroll över industriproduktion och förvaltning. Det är uppenbart, att centralplaneringsprincipen åter kommit till heders ur doktrinär synpunkt, precis som under Stalin-epoken. Kosygin's invändningar mot ovanstående tolkning av reformens innebörd är ej övertygande. Visserligen spelar erfarenheten av den 8 år gamla sovnarchosperioden och omorganiseringen och utvidgandet av Gosplan med dess närmare anknytning till vetenskapen och moderniseringen av dess arbetsmetoder (cybernetik) en viss roll. Men strukturändringarna inom regeringen och industriförvaltningens lokala självstyre måste väga tyngre än de av Kosygin anförda justeringarna inom Gosplan.

Politiskt sett måste allt detta betyda en seger för de partigrupperingar, som 1957 opponerade sig mot Chrustjovsreformen i fråga. Detta antagande håller på att bekräftas genom allt talrikare rykten om Molotovs återkomst till det aktiva politiska livet. Det är inte uteslutet att flera överraskningar är på väg.

Mot bakgrunden av ovan skisserade innebörd av regeringsreformen ställes reformen om industriförvaltningen i en särskild belysning. Professor Liebermanns kända idéer om överflyttande av produktionsprocessen till en ny bas, där företagets verksamhet bedömes efter principen av nettovinst, förräntning av kapital, marknadsbehov och fabriksdirektionens ökade befogenheter, kunde överhuvudtaget uppstå på den marginal, som Chrustjov skapade 1957 genom minskning av Gosplans allmakt. Liebermanns rekommendationer blev po-

pulära bland teknokraterna. Det första experimentet enligt hans nya linjer ägde rum med s.k. sovjetfirmor 1961 med gott resultat. Hösten 1964 utvidgades experimentet till cirka 400 företag inom den lätta industrin. Men nu när centralplaneringsprincipen har återupprättats verkar framtiden för dessa företag var oviss. Man bör snarare vänta sig likriktning med övriga företag. Detta är utan tvivel ett steg tillbaka.

Den nuvarande sovjetregimen vill dock kamouflera och försköna reformens innebörd genom en rad halvmesyrer, vilka delvis skulle kompensera den centrala planeringens nackdelar och delvis trösta de många besvikna teknokrater, som tydligen hade hoppats på successiv evolution av alla industrier ifråga enligt det liebermannska systemet, isynnerhet som erfarenheten hade visat dess effektivitet. Regeringens nämnda halvmesyrer har tagit sig uttryck i den nya förordningen om industriförvaltningen. Av professor Liebermanns rekommendationer figurerar i förordningen huvudsakligen bara en: formellt ökad självständighet för företagsledare. På papperet kan denne själv besluta om företagets arbetsstyrka, teknisk modernisering, förvaltning av nettovinst och dennas användning till arbetarnas förmån, bestämma angående amorteringsnormer och om anpassning till marknadens behov. Och allt detta under intensifierad kontroll av den lokala particellen i företaget (det sistnämnda ingår inte i förordningens text, men framgår av de mest utslagsgivande kommentarerna till förordningen och av centralpressens propaganda).

Samtidigt är det dock Gosplan, som beslutar om den minimala gränsen för produktionsmängden, nya kapitalinvesteringar och bankkrediter. Det är också Gosplan, som på arbiträrt sätt bestämmer om produktionens försälj-

ningspriser, vilket i sig självt måste påverka nettovinsten och företagets förhållande till marknaden. I praktiken skulle fabriksdirektionen ha några fonder att självständigt förvalta, endast när den lyckats överskrida den planerade produktionen eller lyckats nedbringa självkostnaderna. Förordningens tendens är att pressa företagsledarna till högre prestationer. Enligt Liebermann var det i hans system nödvändigt med en viss stimulans för de mest effektiva direktörerna och arbetarna. Förordningen talar om sådan stimulans med annan tolkning. Lönerna inom företaget kan inte ökas individuellt, men alla arbetare och funktionärer inom ledningen skall belönas i proportion till företagets ökade effektivitet. Det är klart, att i Sovjet blir en sådan ekonomisk stimulans inte särskilt väl mottagen i löntagarkretsar.

Den politiska frågan är varför man i Sovjet tagit detta steg tillbaka från mera avancerade och effektiva industriförvaltningsformer (vilket experimenten på liebermannska basisen redan bevisat) till, när allt kommer omkring mera sterila och mindre produktiva former från stalinepoken. Antagandet att Chrustjovs reform från 1957 avskaffats bara för att den dåvarande oppositionen mot honom skulle återupprättas, verkar endast vara en halv-sanning. Det är troligast, att det var militärernas krav som ledde till att centralplaneringsprincipen till fullo återställdes. Sovjet har förlorat rustningskapplöpningen med USA — förmodligen redan vid tidpunkten för Kubakrisen 1962 — och mycket tyder på att denna kris grundades på Sovjets försök att förbättra sin ställning inom den rådande terrorbalansen. Höga militärer söker naturligtvis att bevara denna balans trots den alltmer vidgade klyftan i rustningskapacitet mellan de båda länderna. Detta är en så viktig fråga, att den måste få pri-

oritet framför alla andra ekonomiska problem. Rustningsproduktionen måste planeras för flera år framåt och bygga på kännedom om säkra resurser. Man kan inte acceptera en ekonomisk politik, som innebär risker, att rustningsanslaget minskas till den övriga industrins förmån. Man kan inte heller liberalisera industriförvaltningen på ett sätt som kan ifrågasätta absolut prioritet för beställningar från den militära sidan. Problemet är inte nytt och redan 1962 förklarade Chrustjov apropos vissa stora prishöjningar, att de var framtvingade av militär nödvändighet. Chrustjovs motiv godkändes inte då av det ryska folket. Strax efter utbröt blodiga kravaller i Novo Tjerkask, Rostov och andra ryska städer. Med förändringarna har sovjetregimen på nytt tagit ett steg i samma riktning, som förde Chrustjov på villovägar.

Ett radio- och TV-universitet

Regeringens proposition om inrättandet av s. k. universitetsfilialer har med rätta kritiserats från många synpunkter. Inte minst anmärkningsvärd är den påfallande bristen på planering och förslag till effektiva lösningar för att lösa de problem, som den stora tillströmningen till högre studier förorsakat och framför allt kommer att förorsaka i framtiden.

Enligt statistiska centralbyråns prognos skulle det antal som önskar tillträde till akademiska studier redan 1970 nå siffran 100.000. Skolöverstyrelsen har beräknat antalet till 120.000 tio år senare, en siffra som torde vara snarare för låg än för hög, eftersom den bygger på oförändrad frekvens för övergången från gymnasium till akademiska studier. Studenttillströmningen kan väntas

öka enormt, samtidigt som resurserna blir alltmera ansträngda. Är det överhuvudtaget möjligt att under de närmaste 15 åren bygga ut det akademiska utbildningsväsendet i en sådan takt och omfattning, att det blir möjligt att tillgodose en så starkt ökad efterfrågan? Blir det inte nödvändigt att konstruera nya »spärrar» även vid de fria fakulteterna?

Sannolikt blir det fråga om den sistnämnda lösningen. Ecklesiastikministern tycks ju själv helt vara inne på tankegångar av det slaget. Och ändå behövde det inte vara nödvändigt, nämligen om man var beredd att möta en ny tids problem med nya lösningar och inte slaviskt följer de traditionella utbildningsformerna, dock utan att eftersätta kvalitetskravet.

I innehållsmässigt gemensamma motioner har de tre borgerliga partierna föreslagit att en utredning tillsättes och att försöksverksamhet snarast påbörjas med akademisk lågstadiundervisning via radio och TV samt per korrespondens. Om erfarenheterna blir goda, menar motionärerna, bör försöksverksamheten »successivt leda fram till ett verkligt massmedieuniversitet som komplettering till den nuvarande och föreslagna universitetsorganisationen». På så sätt skulle det vara möjligt att avlasta universiteten tillräckligt mycket för att med bibehållna kvalitetskrav upprätthålla den högre undervisningen och den nu så starkt försummade forskningen, samtidigt som ett verkligt folkuniversitet skapades.

Majoriteten i statsutskottet — K. M:ts transportkompani — avstyrkte som väntat förslaget, det innebar ju ett nytt grepp. Motiveringen var emellertid anmärkningsvärd. Man hänvisade till de förslag som framlagts av 1960 års radioutredning och att riksdagen »i annat sammanhang» får

tillfälle att ta ställning till frågan. Men en samordning vore verkligen av behovet påkallad. Radioutredningen har sett problemet från radions och televisionens synpunkt i första hand, medan de borgerliga motionärerna velat anlägga en bredare syn, hur efterfrågan på högre utbildning skall kunna tillgodoses, varvid radio och TV naturligt kommer in i bilden tillsammans med förslaget att systematiskt bygga ut korrespondensundervisningen, det sistnämnda något som radioutredningen av naturliga skäl icke alls befattat sig med.

Erfarenheterna från radioundervisningen i statskunskap på ettbetygsnivån torde för övrigt redan vara så positiva, att en stort upplagd försöksverksamhet är motiverad. Radiokursen har nu pågått hela året 1965 och en repris kommer att ges under den kommande våren. Hur många som deltar aktivt i radiokursen är omöjligt att fastställa exakt. Vid en av Sveriges Radio företagen lyssnarundersökning i april 1965 visade det sig dock, att en procent av befolkningen, dvs. ca. 60.000 personer, lyssnade till programmet vid undersökningstillfället. Institutionen för statskunskap vid Stockholms universitet mottog under vårterminen 6.345 anmälningar — av dessa uppgav 5.055 att de hade för avsikt att tentera, övriga ämnade endast »lyssna». Till detta antal kommer omkring 2.000 nya anmälningar under höstterminen. De obligatoriska diskussionsseminarierna har hittills samlat ungefär 1.500 deltagare. Det kan antas, att antalet deltagare kommer att bli lika stort nästa sommar.

Genom särskilda beslut har K. M:t medgivit först att folkskollärare som saknat behörighet att inskrivas vid universitetet skulle få utnyttja radiokursen som vidareutbildningskurs i skolöverstyrelsens regi, och sedan att alla andra som önskar delta i kursen

skall få genomgå examinationsprov och delta i diskussionsseminarier och slutligen, om alla fordringar uppfylls, erhålla ett tentamensbevis, utfärdat av Stockholms universitet. Av de 5.055 som under våren uppgav att de avsåg att tentera tillhörde 400 gruppen folkskollärare utan behörighet att inskrivas vid universitet, 3.320 tillhörde de »inskrivningsberättigade» studenterna, medan gruppen »övriga» utgjordes av 1.335.

I de två första tentamensskrivningarna, i maj resp. september, deltog sammanlagt 1.445 personer. Av dessa godkändes 896, medan 549 underkändes (62 resp. 38 %). Det har sitt intresse att jämföra dessa siffror med siffrorna för institutionens »vanliga» studenter. Den genomsnittliga kuggningsprocenten för samtliga tentamina vid institutionen 1964/65 var omkring 45 %. Mot institutionens årsgenomsnitt på 45 % underkända står radiokursens kuggningsprocent för två tentamina på 38 %. Radiokursens studentgrupp uppvisar en kuggningsprocent som ligger väsentligt under institutionens, medan gruppen »övriga» har presterat ett sämre resultat. Det förtjänar också påpekas, att kvalitén på diskussionsseminarierna enligt en samfäll lärarbedömning varit genomgående bättre för radiokursens del än för institutionens, vilket torde bero på att detta varit en undervisningsform, som radiokursens deltagare varit väl förtrogna med — många av dem är fackligt eller politiskt engagerade och har dessutom varit ute i arbetslivet en viss tid.

Det kan antas, att de som följt radiokursen i avsikt att tentera, utgör ett bättre genomsnitt än »vanliga» studenter. Vid sidan av förvärvsarbete har de på kvälls- och nattid ambitiöst strävat efter att fullfölja studierna. Det har i deras fall också varit fråga om direkta uppoffringar

av materiellt slag — semestertid för att delta i diskussionsseminarier, varvid de själva fått stå för kostnaderna för uppehållet. Sannolikt skulle en fortsättning, sedan de mest ambitiösa väl klarat av sina studier, visa upp en något lägre kvalitet. Men detta hindrar inte, att hela experimentet som sådant måste sägas ha givit i hög grad positiva resultat.

Allt talar också för att tvåbetygsundervisning kanske än mera framgångsrikt skulle kunna bedrivas med radion som medium. De som klarat av ett betyg är väl förtrogna med självstudiernas teknik. Proseminarier och uppsatsdiskussioner borde kunna klaras av genom sammandragningar på förslagsvis några veckor under sommaren. Det vore verkligen skada, om man inte tog vara på ett så lysande tillfälle till fortsatta experiment.

Alltnog, erfarenheterna är så positiva, att allt borde tala för att man — som de borgerliga reservanterna i statsutskottet förordade — snarast från regeringens sida utredde frågan och därefter satte i gång en försöksverksamhet i stor skala. De inhemska erfarenheterna tillsammans med de utländska — från t. ex. Sovjet och U.S.A. — talar för en satsning på akademisk undervisning via radio/TV och per korrespondens. Det finns inte något försvar för en fortsatt förhållning. Tvärtom är det egentligen förvånande att man inte för längesedan omsatt dessa idéer i praktiken också i Sverige.

Fyra hundra tusen liv

Hur stor skulle förödelsen bli, om ett antal kärnladdningar, var och en vida starkare än de som för tjuo år sedan föll över Hiroshima, skulle

explodera över Stockholm utan att några förberedelser hunnit vidtagas — utan att utrymning verkställts, utan att skyddsrummen gjorts i ordning? Självfallet är det omöjligt att ge ett exakt svar på frågan. Många föredrar säkerligen att inte alls tänka på den, eller att besvara den med vaga och affektladdade formuleringar om total förintelse el. dyl.

Emellertid är det faktiskt möjligt, att på teoretisk väg någorlunda tillförlitligt uppskatta effekten av ett sådant anfall under bestämda förutsättningar. Till det intressantaste i Civilförsvarsstyrelsens nyligen framlagda plan *Cf 65* hör just redovisningen för ett antal tänkta angreppsfall. I den inledningsvis nämnda situationen beräknas antalet dödsoffer kallt till den nästan ofattbara siffran 428 000 — vartill kommer ytterligare 124 000 svårt skadade. Om utrymning medhunnits sjunker dessa tal väsentligt — i bästa fall till 44 000 respektive 13 000.

Utän tvivel kommer detta ohyggliga officiella konstaterande att ett överraskande anfall med trots allt — efter moderna mått — relativt modesta kärnvapen skulle kräva mer än en halv miljon offer att av många tas till förevändning för defaitistiska reaktioner av modellen »hvad kan de nytte?» Icke desto mindre är det av väsentligt värde att Civilförsvarsstyrelsen lagt fram materialet i hela dess skrämmande tydlighet. Långt farligare än den chock som en sådan redovisning kan medföra, vore nämligen den misstro som skulle kunna alstras om allmänheten började misstänka de ansvariga myndigheterna för skönmålning, bortförklaring, mörkläggning av skrämmande fakta. Intet är viktigare för försvarsviljan än förtroendet till de ansvariga myndigheternas realism och uppriktighet.

Väsentligt är också, att allmänhe-

ten verkligen blir medveten om den centrala innebörden av de i och för sig kusliga räkneexemplen: de enorma vinster i människoliv som kan göras genom ett effektivt och tillräckligt noggrant förberett civilförsvaret, eller omvänt, det enorma pris i liv och lidande som kan få betalas för försummelser och »besparingar» på denna i anslagshänseende så länge misshandlade komponent av vårt totalförsvaret.

De flesta torde anse, att civilförsvarets förmåga att rädda liv och begränsa skador om krig skulle drabba vårt land är en mer än tillräcklig motivering för dess existens och utbyggnad. I själva verket förhåller det sig emellertid så, att civilförsvaret även i fred har en betydelsefull funktion inom säkerhetspolitiken i stort. Krigsmaktens främsta uppgift är, som känt, att verka fredsbevarande genom att avskräcka från angrepp. Det säger sig självt, att för uppnåendet av en sådan effekt förutsättes inte endast en viss faktisk styrka hos det militära försvaret utan även en övertygelse hos en presumtiv angripare att den svenska statsledningen inte kommer att tveka att ge order om motstånd. Bland de faktorer som betingar ett sådant internationellt förtroende ingår civilförsvaret som en av de viktigare: i samma mån som ett land vanvårdar sitt civilförsvaret, i samma mån måste det för en angripare bli frestande att räkna med att det, om det verkligen gäller, kommer att tveka att sätta sig till motvärn mot ett angreppshot. I ett land utan effektivt civilförsvaret blir, så kan man också uttrycka saken, den oskyddade civilbefolkningen en gisslan, som en fiende inte lär tveka att till det yttersta utnyttja för utpressningsändamål. Att förhindra att statsledningen i en kritisk situation finner sin handlingsfrihet ödesdigert beskuren genom en

sådan utpressning är, om man ser totalförsvarsproblematiken i stort, civilförsvarets centrala funktion.

Självuppgivelse i ST

När pressutredningen i våras lade fram sitt famösa betänkande om statligt stöd till de partiaffilierade dagstidningarna, framhölls av många kritiker, att stödbeloppet snabbt skulle stiga, i det fall förslaget verkligen skulle gå igenom. Som väl var — om inte annat för vårt internationella anseende — kunde inte regeringen, trots att den anförtrott sekreterarskapet åt en betrodd partiman, acceptera den utomordentligt nonchalant genomförda utredningens förslag. Regeringen valde i stället den i någras tycke smakligare vägen, att utan föregående utredning lägga fram förslag om ett stöd direkt till de politiska partierna. Från socialdemokratiskt håll har redan tillkännagivits att man i första hand kommer att låta statssubventionerna gå till den egna pressen. Annat var kanske inte heller att vänta.

Det är ju nämligen allmänt känt att förslagen om press- och partistöd har haft sin upprinnelse i Stockholms-Tidningens ekonomiska och upplagemässiga kräftgång. Tidningen har varit ivrig förespråkare för presstatsstödet men har samtidigt ivrigt förnekat dettas egentliga uppgift. När pressutredningen presenterades i radio samma dag som betänkandet offentliggjordes kunde också dess sekreterare meddela, att ST skulle bli utan bidrag. Socialdemokraterna tillsatte alltså redan på ett tidigt stadium den presstödsorganisation, som pressutredningen förutsatte, och denna organisation arbetade dessutom med beundransvärd snabbhet.

Icke desto mindre tycks det nu fö-

reslagna partistödet vara otillräckligt för Stockholms-Tidningens behov. Förlusterna torde i år bli större än föregående år, och vad värre är, företagsledningen tycks helt ha givit upp hoppet att på egen hand kunna förbättra situationen. I ett par ledare i början av december försökte man genom att hävda att läsaren har rätt att få behålla sin tidning, bereda marken för ytterligare propositioner om statsstöd. Det betänkliga i Stockholms-Tidningens argumentation är inte själva motiveringen. Det finns visserligen åtskilligt att invända mot denna, bl. a. grundar sig ju ST:s svårigheter på att alltför många av dess gamla läsare *inte* vill behålla sin tidning. Vad som istället förstärker intrycket av en omedelbart förestående katastrof för ST:s del är den anda av total uppgivelse, som präglar de båda ledarna. Man beskriver ingående följderna av ett »borgerligt tidningsmonopol» med exempel främst från England, där f. ö. labourpressen nedvärderas på ett sätt som inte kan vara ägnat att främja relationerna mellan

de båda ländernas socialistiska partier. Man harnas över den oförståelse för statligt presstöd, som de borgerliga partierna uppvisar, och man ser existensen av en hel politisk riktning hotad, men finner ingen annan bot än subsidier. Vad man tydligen sedan länge upphört att fundera över är att försöka göra en lönsam tidning. Det finns dock partikolleger att rådfråga beträffande konsten att göra en socialdemokratisk storstadstidning självbärande utan att ge avkall på kvaliteten. Mot den resignation som tycks behärska Stockholms-Tidningens ledning finns ingen bot att köpa med aldrig så stort statsstöd. Det minsta man kan begära av en företagsledning är att den i alla fall försöker att angripa det egna företagens problem. Detta är så självklart för alla utanför ST, att det inte är svår-förståeligt att ryktena om en omläggning av tidningen kan finna grogrund.

PS. Tio dagar efter det att detta skrevs, beslöt LO att lägga ned ST.

Om Norden och Sovjet

Vare sig mötet med moskovitismen kläder sig i öppet fientliga eller mera fredliga former, gäller det städse att värna den nordiska odlingens ställning, och om Finland därvid har åt sig anförtrodd själva gränsvakten, så kan Sverige ej utan förräderi mot sig självt glömma, att det befinner sig i första beredskap. Så har det varit av ålder, så var det ej minst under Finlands ryska period, och så skall det förbliva för framtiden.

Svensk Tidskrift 1925